8.11.2022

Utsjoen lohikeskus

Tarve ja tausta

Suomen pohjoisin ja ainoa saamelaisenemmistöinen kunta Utsjoki ajautui äkillisen rakennemuutoksen tilaan keväällä 2021 Tenojoen lohestuskiellon seurauksena. Kielto on jatkumassa jo kolmatta kesää, eikä lohikantojen elpymisen tulevaisuutta voida ennustaa. Kalastuskiellon negatiiviset vaikutukset aluetaloudelle ovat jopa 5 milj. euroa vuodessa. Ensi kesän lohenkalastuskiellon jälkeen talousalueen menetykset nousevat jo 15 miljoonaan euroon.

Lohiturismi on ollut Utsjoen matkailuelinkeinon kivijalka ja tärkeä tulonlähde paikallisille. Viime vuosien taloudellista ahdinkoa on syventänyt koronapandemia, hiljentäen kansainvälisen matkailun ja pysäyttäen lähes kahdeksi vuodeksi yhden tärkeimmistä tulonlähteistä, rajakaupan.

Utsjoen pääelinkeinot ovat rajakauppa, luontaistalous ja matkailu. Utsjoella kalastuksen merkitys on kulttuurisesti ja taloudellisesti huomattavasti suuri. Tenon lohestuskielto vaikuttaakin syvästi sekä kunnan että alueen asukkaiden talouteen, mutta myös elävän paikalliskulttuurin harjoittamiseen, millä on tutkitusti välitön vaikutus ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin.

Utsjoen yritysten liikevaihdosta yli 75 % perustuu rajakauppaan: kauppojen asiakkaista 90 % on norjalaisia. Koska lohestuksen tulevaisuus on olemassa olevalla tiedolla epävarma, on kunta arvioinut, että muun kestävän matkailun kehittäminen on avainroolissa elinvoiman turvaamiseksi.

Monisatavuotinen rikas lohestusperinne ja siihen liittyvä kulttuurinen ja kielellinen osaaminen ovat todellisessa vaarassa hävitä kalastuskiellon ja perinnetiedon osaajien ikääntymisen myötä. Pysyvästi ja asianmukaisesti resursoitu Lohikeskus ja sen suunnitelmallinen kehittäminen tukisivat alueen elinvoiman sekä jokisaamelaisen kulttuurin säilymistä.

Lohikeskuksen tehtävä

Tenojoen rannalle Utsjoen kirkonkylälle perustettava Lohikeskus toimisi Tenon lohenkalastuksen ja perinnetiedon asiantuntija- ja yhteistyöorganisaationa kansallisesti ja kansainvälisesti. Samalla sillä olisi tärkeä tehtävä saamelaisen perinnetiedon ylläpitäjänä ja aktiivisena kehittäjänä paikallisella tasolla.

Lohikeskus voisi toimia Tenon lohestuksen asiantuntija- ja yhteistyöorganisaationa Tenon kalatalousalueelle ja eri valtionhallinnon toimijoille ja tutkimuslaitoksille. Se voisi palvella esimerkiksi LUKEn tutkimus- ja yhteistyötarpeita sekä toimia paikallisena lohestuksen asiantuntijana esimerkiksi aluehallinnon organisaatioille kuten ELY-keskukselle.

Lohikeskuksen tehtävänä olisi tallentaa, elvyttää, ylläpitää ja edelleen kehittää lohen kalastusperinnettä ja sen pohjalta ponnistavia uusia elinkeinoja. Lohikeskus palvelisi laajasti perinnetiedon haltijoita ja paikallisyhteisöjä, kouluja, matkailua, ja kunnan rajat ylittävää yhteistyötä.

Utsjoella on jo huomattavan paljon Tenon kalastukseen liittyvää arvokasta esineistöä, kuvamateriaalia ja äänitteitä. Lisäksi eri arkistoissa ja tutkimuslaitoksissa ympäri Suomen on valtava määrä Utsjoen saamelaisten haastatteluja. Lohikeskus palvelisi tämän arvokkaan ja rikkaan kulttuuriperinnön palauttamista ja esille saattamista Utsjoen saamelaisyhteisöjen, elinkeinoelämän ja matkailun käyttöön.

Lohikeskuksen perustaminen tukisi perustuslain mukaista saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää kalastusperinteeseen liittyvää kieltään ja kulttuuriaan Tenon pyynnin rajoituksesta huolimatta. Lohikeskus vastaisi myös eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannanottoon (11.5.2022) Tenon kalastuskieltoa koskevan lakiesityksen käsittelyn yhteydessä:

> *Valtioneuvoston on syytä selvittää, millaisilla muilla toimilla saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan voidaan tukea ja edistää kalastuksen rajoittamisesta huolimatta.*

Esitys

Selvityshanke

Selvityshankkeessa laaditaan suunnitelmat, joiden pohjalta voidaan hakea rahoitusta Lohikeskuksen toteuttamiseksi. Selvityshankkeen budjetti on **400 000 €.** Selvitystyössä suunnitellaan rakennus ja lohikeskuksen tehtävä

- **Rakennuksen suunnittelu**

  Tavoite olisi sijoittaa Lohikeskus Tenojoen rannalle Utsjoen kirkonkylälle Onnelantörmälle. Törmä on kylän näyttävimpiä paikkoja upeilla näkymillä Tenojoelle ja Saamen sillalle. Lohikeskukselle rakennettaisiin uudet tilat, sillä Utsjoella ei ole valmiina sopivia kiinteistöjä tarkoitukseen. Tilojen suunnittelussa painotettaisiin erityisesti tilojen monikäyttöisyyttä ja paikallista kulttuuria. Rakennuksen suunnittelussa huomioitaisiin vierailijoiden palvelutarpeet. Lohikeskuksen tilantarve on arviolta noin 1500 m^2. Lohikeskuksen välittömään läheisyyteen rakennettaisiin lisäksi paikoitusalue.

  Selvityshankkeessa päätetään Lohikeskuksen sijoituspaikka, tehdään arkkitehtuurinen suunnittelu sekä tämän pohjalta tavoitekustannuslaskenta. Lisäksi selvitettäisiin keskuksen rakennussuunnittelu, rakentamis- ja ylläpitokustannukset. Myös Lohikeskuksen tukipalvelut ja -toiminnot sekä niiden tarve (kahvilatoiminta, myymälä, matkailuinfopiste jne.) kuuluvat selvitykseen.

- **Perinnekeskuksen tehtävät, toiminta ja rakenne**

  Selvityksen kohteena on lohikeskuksen tehtävä ja rooli, rakenne ts. organisaatiomuoto ja suhde/alaisuus muihin toimijoihin, henkilöstön tarvittava asiantuntemus, henkilöstön määrä ja kustannukset.

Rakennushanke

Selvityshankkeen pohjalta toteutettaisiin lohikeskuksen rakennesuunnittelu, lupaprosessi ja rakentaminen. Rakennuskustannuksiksi on tässä vaiheessa arvioitu noin **10 miljoonaa euroa.**

Lisätietoja:

Kunnanjohtaja Taina Pieski
Utsjoki
p. 050 5351574
taina.pieski@utsjoki.fi